

St.СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Стефан Ненчев Стефанов

**Катедра *История и археология* на Факултета по хуманитарни науки
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“**

за дисертационния труд

на докторант

ЛЮБОМИР ПЕТРОВ БАКЪРДЖИЕВ

**Грехът и покаянието в православното догматическо
богословие през XIX-XX в.**

за присъждане на научно-образователната степен „доктор“

в професионално направление *Религия и Теология*: 2.4.

област на висшето образование: Хуманитарни науки: 2.

Научна специалност: Теология (Догматическо богословие)

1. Данни за докторантурата, дисертацията, автореферата и публикациите.

Въз основа на предоставената ми документация декларирам, че по време на обучението на докторанта са спазени съответните срокове и процедури, произтичащи от нормативните изисквания. Не са налице установени нарушения на процедурите, свързани с докторантурата и работата върху дисертацията. Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание на катедра „Систематическо богословие,, при Богословски факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски,“ на 05.01.2022 г. и допуснат до публична защита.

Трудът е структуриран според научните изисквания, като отделните основни части (глави) тематично са подчинени на заглавието и разработването им е обвързано с темата. Състои се от *Предговор*, *Увод*, три глави с по три подточки, разработени в техния състав, *Заклучение* и *Използвана литература*. Докторантът представя дисертационната си теза в рамките на 184 компютърни страници, които обаче не са стандартни. В получения от мене електронен вариант на дисертацията, големината на шрифта е 14 пункта, вместо определените 12. Основният текст е с обем 184 страници. Използваната литература е позиционирана от с. 185 до с. 193. Разделена е съответно на *ИЗВОРИ*, *ПРЕВОДИ*, *ИЗСЛЕДВАНИЯ НА КИРИЛИЦА* и *ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ГРЪЦКИ ЕЗИК*. Конкретиката тук е следната: ИЗВОРИТЕ са 34, броят на съчиненията, обозначени като преводни е 17, заглавията в ИЗСЛЕДВАНИЯ НА КИРИЛИЦА са 96, а НА ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ГРЪЦКИ ЕЗИК са 2 бр. Според дисертанта, в дисертационния труд е използвана литература, включваща първоизточници за греха и покаянието, по-късни интерпретации и критическа литература върху тях. Ползвани са и електронни източници. Наличният текстово-научен апарат се състои от общо 468 на брой бележки под линия. Авторът реално се позовава и умело борави с източниците, включително и с интернет ресурси.

Представената за публична защита дисертация заслужава особено внимание. Осъществена е прецизна, мащабна и трудоемка научно-изследователска дейност. Пролитчава и компетентното ръководство на научния ръководител на дисертанта.

В *Увода* е аргументиран изборът на дисертационната тема, обоснована е актуалността ѝ, теоретичната и практическата ѝ значимост. Формулирани са обектът, предметът, целта, задачите, методите на съчинението. Взема се отношение за степента на разработване на проблематиката в съществуващата научна продукция, посочват се редица актуални критични изследвания по въпроса, както и основните светоотечески творения.

Заглавията на главите са в съответствие с поставените задачи в *Увода*. Заглавието на *Първа глава* е: *“Употреба и съдържание на термините “грех” и “покаяние” в древните авторитетни църковни извори“*. Посветена е на въведителните елементи към основната тема и включва следните точки: 1. “Грех” и “покаяние” в библейския текст; 2. “Грех” и покаяние“ в светоотеческото богословие; 3. “Грех” и “покаяние” в латинската схоластика”.

Втора глава е озаглавена: *“Грехът и покаянието в православното догматическо богословие през XIX в.“*. Разработена е в три точки, които съответстват на три подтеми: 1. Грехът и покаянието в руската богословска школа; 2. Грехът и покаянието в гръцката богословска школа до средата на XX век; 3. Грехът и покаянието в други православни богословски школи. Дискутира се въпросът за греха и покаянието в православното догматическо богословие през XIX в. Във връзка с трактовката им от основните богословски школи, оставили значително богословско наследство от това време. При всяка една от тях основата, върху които се гради изследователския модел е различна и зависи от колективния, но и от личностния светоглед на представителите им.

Третата глава е анлогична на първата по отношение на формулировката на заглавието: *“Грехът и покаянието в православно догматическо богословие през XX век“*. Разработена е в три точки: 1. *“Грехът и покаянието в руската богословска школа; 2. “Грехът“ и “покаянието“ в гръцката богословска школа в периода на разцвет (след 50-те години на XX в.); 3. “Грехът“ и “покаянието“ в други православни богословски школи.*

В *Заклучението* е направен опит за генерално обобщение на резултатите от изследването въз основа на формулираните изводи след всяка една от главите.

Ползваните заглавия, отразени в библиографията, свидетелстват за познаване на съществуващите изследвания върху темата и на тяхна основа е осъществено надграждане в зависимост от поставените цели и задачи на научното съчинение.

Публикациите по темата на дисертацията са общо три. За две от трите статии, посочени в списъка, с известна степен на условност може да се приеме, че са тематично близки до дисертационната теза. Според дисертанта, апробация на резултатите от изследването е осъществена посредством публикациите във връзка с изследваната тема, обсъжданията и обмяната на идеи, и мнения с преподаватели и студенти от института *“Сен Серж”* в Париж, и изнесени проповеди във връзка с греха и покаянието.

Авторефератът (36 стр.) е структуриран според изискванията. Отразява съдържанието, характеристиките и аспектите на дисертацията: основания за избор на темата, актуалност, обект, предмет, цели, задачи, научни методи, обем, структура, списък на публикациите по темата, приносни моменти.

2. Научни приноси

Приносните моменти са формулирани от дисертанта по следния начин:

“1. Систематично изложение на динамиката в разбирането за греха и покаянието в православно догматическо богословие през периода XIX - XX в., в контекста на схоластичното влияние характерно за този период.

2. Детайлно очертаване и анализиране на характерните особености в интерпретацията на разбирането за греха и покаянието във водещите православни богословски школи в периода XIX - XX в.”

Освен отразените по този начин приноси, могат да бъдат зачетени и редица други допълнителни. Приемам, че те имплицитно се съдържат на различни места в текста без да им е направена съответната формулировка. По мое мнение, логично и оправдано е да бъде формулиран и отделен трети принос - за детайлно проследяване и анализиране на учението за греха и покаянието в българското богословие през XIX - XX в., при положение че авторът разработва сравнително подробно и качествено тази тема. Не без значение и от полза на академизма е позоваването на все още неиздадения официално, но стойностен богословски дисертационен труд

на архимандрит Серафим (Алексиев): “Римокатолическото учение за непорочното зачатие на св. Дева Мария”.¹

3. Забележки, въпроси, препоръки

Според мене, в процеса на представяне на учението на отделни богослови за греха и покаянието би следвало в по-голяма степен да се взема отношение за сходствата и различията им в трактовките. Така напр., протопрезвитер Йоан Романидис е в опозиция на известния гръцки професор Панайотис Трембелас по въпроса за прародителския грях и по редица други, свързани с догматиката и християнската етика. Становищата на Романидис са изложени в текста на дисертационното съчинение непосредствено след тези на Трембелас (с. 151-153). Не е налице обаче ясното им разграничаване, което предполага по-прецизен анализ на специфичността на възгледите им и съответните изводи за допирните им пунктове и различия. Различия се наблюдават дори и в терминологично отношение. Така напр., Романидис вместо *първороден*, употребява понятието *прародителски грях* в съзвучие с други съвременни гръцки богослови. Аргументацията на Романидис в посоченото му под линия и фигуриращо в *Ползваната литература* съчинение “Прародителският грях”² относно схоластичните постановки на Трембелас, са доведени според някои автори до крайност, което се случва често при наличие на полемика с набелязан опонент. Във връзка с горенаписаното, би следвало дисертантът да взема по-активно отношение при изявяване на съответната му лична позицията.

В дисертационни текст се забелязват граматически и стилистически неточности и грешки. Редица абзаци и части от текста на определени страници не са подравнени вдясно. Между някои абзаци са налице необосновани интервали извън допустимото. Преодоляването на споменатите некоректности е технически проблем и е лесно осъществимо.

Бих препоръчал включването и използването на едно духовно-нравствено съчинение от грузинския архимандрит Лазар (Абашидзе)³, което се появи през 90-те години в превод на български от руски език и впоследствие беше преиздадено. Заглавието му до голяма степен съвпада със съответното на дисертационния труд: “Грехът и покаянието в последните времена“. Въпреки че не притежава характеристиките на научно-богословско съчинение, позоваването на него било оправдано и легитимно, доколкото в дисертацията са ползвани и други подобни съчинения, които категориално също не могат да бъдат причислени към строго научните.

Отправлям и предложение след съответните корекции въз основа на съдържащите се конструктивни забележки в рецензиите и становищата на уважаемите членове на научното жури, дисертацията да бъде евентуално отпечатана като монографичен труд.

---

¹ **Алексиев, архимандрит Серафим.** Римокатолическото учение за непорочното зачатие на св. Дева Мария.

Публикувани са само отделни части в: <https://draganbachev.com/2009/04/19/1>

² **Романидис, Йоан.** Прародителският грях. Варна, 2017.

³ **Лазар (Абашидзе), архимандрит.** Грехът и покаянието в последните времена. София, 1998.

Надявам се, че дисертантът ще продължи научно-изследователската си дейност в това направление, ще твори и обнародва публикации, при положение че е натрупал ценен личен опит в процеса на работата си върху дисертационната теза, притежава умения и компетенции в работата си по изследване на греха и покаянието.

4. Заключение

Предвид достойнствата на настоящия дисертационен труд, както и предвид факта, че е налице определен принос в изследването на проблематиката, декларирам моето положително становище и оценка. Ще гласувам положително за дисертацията и за присъждане на образователната и научна степен “доктор” по научната специалност *Теология (Догматическо богословие)*, професионално направление *Религия и Теология: 2.4*.

гр. Шумен

29.04.2022 г.

Изготвил становището:

(доц. д-р Стефан Стефанов)